

Kazimierz Kałuża, Zygmunt Szabat

Z dziejów rozwoju oświaty w Kielecczyźnie (1944-1948)

Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego 7, 99-117

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KAZIMIERZ KAŁUŻA
ZYGMENT SZABAT

Z DZIEJÓW ROZWOJU OŚWIATY W KIELECCZYŹNIE (1944—1948)

Prace badawcze nad najnowszymi dziejami Kielecczyny, prowadzone między innymi przez Referat Historii Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kielcach, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Dział Historyczny Muzeum Świętokrzyskiego i Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Kielcach — obejmują także problemy oświaty i kultury w okresie okupacji hitlerowskiej i w pierwszych latach powojennych.

Autorzy niniejszego artykułu na podstawie dokumentów archiwalnych pragną przedstawić proces rozwoju oświaty i szkolnictwa w okresie kształtowania się władzy ludowej, przed którą stały niezwykle trudne zadania w dziele odbudowy gospodarczej, przeprowadzenia reform społecznych, jak również walki przeciwko rodzimej reakcji.

Na szczególnie podkreślenie w całości kształtowania się państwa polskiego zasługuje rola Polskiej Partii Robotniczej, która stając się siłą kierowniczą w życiu społeczno-politycznym i gospodarczym, poświęcała wiele uwagi odbudowie szkolnictwa, zmianie jego struktury i prawidłowemu ukierunkowaniu pracy dydaktyczno-pedagogicznej.

SYTUACJA SZKOLNICTWA W OKRESIE OKUPACJI

Trudną sytuację szkolnictwa Polski międzywojennej pogłębiła zbrodnicza polityka hitlerowskiego okupanta w latach 1939—1944. Chciał on uczynić z Polski pustynią kulturalną, usiłował zniszczyć wspaniałe wielowiekowe dobro kulturalne narodu polskiego. W tym celu władze Generalnej Guberni zamknęły wszystkie szkoły średnie i wyższe, ze szkół podstawowych natomiast wyeliminowały naukę historii, literatury i geografii, które mają podstawowe znaczenie w kształtowaniu patriotyzmu i świadomości narodowej. Według tych planów Polacy, którzy nie byli skazani na zagładę, powinni być odcięci od wszystkiego, co miałyby przypominać im ich odrębność narodową, kulturalną czy polityczną. Ograniczyć Polaków w ich rozwoju umysłowym do poziomu sprawnych, posłusznych wykonawców woli „narodu panów”, zabić świadomość narodową — oto kierunek działania, brutalnie i konsekwentnie realizowany od początku okupacji naszego kraju.

Te podstawowe założenia polityki hitlerowskiej wobec narodu polskiego

wielokrotnie przypominał swym podwładnym gubernator Hans Frank oświadczając:

Polakom należy pozostawić tylko takie możliwości kształcenia się, które ukażą im beznadziejność ich położenia narodowego. Dlatego mogą wchodzić w rachubę tylko złe filmy lub takie, które stawiają przed oczami wielkość i siłę Rzeszy Niemieckiej¹.

W szkolnictwie podstawowym i zawodowym utrzymywanym przez hitlerowców obowiązywał — jak wszędzie — zupełny rozdział narodowości. Okupant szeroko stosował aresztowania i mordy, które przerzedziły szeregi nauczycielskie. Frank zalecał swoim podwładnym hamować pod różnymi pozorami działalność polskiego szkolnictwa. Szczególnie łatwo można było uzyskać ten cel przez obciążenie nauczycieli nadmierną liczbą uczniów. Według źródeł niemieckich liczba uczniów w polskich szkołach powszechnych (*Volksschulen*) na terenie Generalnej Guberni wynosiła z dniem 1 czerwca 1940 r. — 1 226 705, liczba nauczycieli — 19 303, a zatem na jednego nauczyciela przypadało 63 uczniów².

Znamienna jest dyskusja odbyta w dniu 27 maja 1940 r. (a więc na 4 dni przed datą ustalenia powyższej statystyki), na której zwracano uwagę na to, że liczba nauczycieli jest jeszcze zbyt wielka: należałoby dojść do tego, by jeden nauczyciel przypadał na 70—80 uczniów, przy tym wskazywano na potrzebę usunięcia młodej kadry nauczycielskiej i przydzielenia starym nauczycielom klasy o takiej liczbie uczniów, by nauka stała się sama przez się niedostateczna³.

Zamysły te szybko zrealizowano. Oto w maju 1943 r. gubernator dystryktu radomskiego zameldował, że na jego terenie przypada 4100 nauczycieli na 300 000 uczniów, a więc jeden nauczyciel na 73 uczniów. W dystrykcie tym — na skutek prześladowań okupanta — 127 nauczycieli uciekło, 507 zwolniono jako politycznie podejrzanych, na własną zaś prośbę zwolniono 1138 z powodu wysuniętego przez nich braku możliwości wyżywienia⁴.

Te same źródła podają, że w lipcu 1944 roku w polskich szkołach powszechnych było 22 000 nauczycieli na 2 miliony uczniów, a więc 1 nauczyciel przypadał na 90 uczniów⁵.

Na przełomie lat 1942—1943 nastąpiła zmiana na stanowisku prezydenta głównego wydziału nauki i nauczania w rządzie Generalnej Guberni. Ustąpił Watzke, a jego miejsce zajął dr Eichholz, który w celu zwalczania tajnego nauczania proponował bardziej tolerancyjną politykę, a mianowicie otwarcie szkół średnich. Nowe wytyczne dr Eichholza nie przewidywały jednak zmiany w zakresie liczby uczniów: 1 nauczyciel miał przypadać na 70—100 uczniów⁶.

TAJNE NAUCZANIE

Mimo wszelkich represji nauczycielstwo polskie samorzutnie przystąpiło do organizowania na terenie całego kraju kompletów tajnego nauczania. U pod-

¹ W. Pokora *Nauczyciele w ruchu oporu i tajne nauczanie*, Warszawa 1968, s. 1.

² Du Prel *Das Generalgouvernement*, Kraków 1942.

³ „Tagebuch”, Kraków 1940.

⁴ „Tagebuch”, Kraków 1943.

⁵ „Tagebuch”, Kraków 1944.

⁶ *Documenta Occupationis*, Warszawa 1960, s. 142.

staw decyzji o rozpoczęciu tajnego nauczania najczęściej leżał żywo odczuwany obowiązek patriotyczny. Bardzo szybko bowiem stało się jasne, że jednym z celów okupanta jest kulturalna i oświatowa degradacja narodu polskiego i że przeciwstawienie się tej tendencji wroga jest równie ważnym nakazem patriotycznym, jak sprzeciwianie się z bronią w rękę tendencjom biologicznego wyniszczenia narodu i politycznego unicestwienia polskiej państwowości.

O tym, jak szeroko rozwinęło się tajne nauczanie i jakie zadanie spełniło, mówi wydawnictwo *Szkoła w konspiracji*⁷. W końcu 1942 r. już 40% przedwojennego stanu uczniów szkół średnich w okręgu radomskim było objętych tajnymi kompletami na poziomie gimnazjum i liceum⁸. Tajne nauczanie wypełniło lukę w kształceniu młodzieży, budziło ducha polskości i kształtowało charakter młodzieży, która w warunkach straszliwego terroru była narażona na specjalne niebezpieczeństwo demoralizacji.

Patriotycznej postawy nauczycielstwa nie złamały okrutne represje okupanta, chociaż przyniosły one ogromne żniwo. Długa jest lista ofiar faszystowskich oprawców. Wielu nauczycieli poległo w powiatach: buskim, sandomierskim, opatowskim, iłżeckim. Największa ilość zamordowanych przypada na Radom. Na liście ofiar spotykamy nazwiska takich pedagogów, jak: Franciszek Natkański, Stanisław Surma, Kazimierz Rogosz, Julian Nowakowski, dr Józef Gawlik.

W czasie okupacji w całym kraju z 84 000 nauczycieli szkół powszechnych zginęło około 13 700; z 11 000 nauczycieli szkół średnich poniosło śmierć 1700; z 800 nauczycieli zakładów kształcenia nauczycieli zginęło 120; z 7000 nauczycieli szkół zawodowych straciło życie ponad 1000. W tym samym czasie zginęło 416 profesorów, docentów i innych pracowników nauki⁹.

Podkreślić jednak trzeba, że dzięki tajnemu nauczaniu na poziomie średnim można było natychmiast po wyzwoleniu uruchomić w całym kraju wyższe uczelnie, można było w nowo utworzonej administracji obsadzić stanowiska ludźmi, którzy ukończyli szkoły w podziemiu. Szczególna wartość tajnego nauczania wyrażała się przede wszystkim w tym, że o wiele łatwiej można było uruchomić życie gospodarcze i kulturalne na zdewastowanych Ziemiach Zachodnich, gdyż już od pierwszego dnia wolności istniał pewien zespół ludzi przygotowanych zawodowo do podjęcia pracy na terenach powracających do Polski.

SPRAWY SZKOLNICTWA W DOKUMENTACH PPR I PKWN

Powstała w styczniu 1942 roku Polska Partia Robotnicza w pierwszej odezwie *Do robotników, chłopów i inteligencji, do wszystkich patriotów polskich*, charakteryzując zadania i cele, do których dąży, podkreślała:

Polska Partia Robotnicza wzywa do walki o Polskę, w której robotnikom zapewniony będzie ośmiogodzinny dzień pracy i prawdziwe ubezpieczenie społeczne, wolność organizacji, w której ziemia polska należeć będzie do polskich chłopów, w której będzie zagwarantowane braterskie współzycie wszystkich narodowości,

⁷ M. Kozakiewicz, St. Brzozowski *Szkoła w konspiracji*, Warszawa 1960.

⁸ Cz. Madajczyk *Generalna Gubernia w planach okupanta*, Warszawa 1960.

⁹ „Głos Nauczycielski” 1957, nr 49.

w której nauka będzie dostępna dla wszystkich [podkreślenie KK i ZS], o Polskę, która zapewni narodowi chleb, wolność i pokój¹⁰.

Dalsze sprecyzowanie zadań w dziedzinie szkolnictwa spotykamy w deklaracji programowej KC PPR z 1 marca 1943 roku *O co walczymy*¹¹. W odpowiedzi na pytanie, co należy robić, by Polska była prawdziwie wolną i niepodległą, by nie powtórzył się rok 1939, w punkcie 8 tej deklaracji czytamy:

Uruchomić wszystkie szkoły i zakłady naukowe zamknięte przez Niemców. Zapewnić prawo do nauki dla wszystkich przez przestrzeganie zasady bezpłatności nauki, począwszy od szkoły powszechnej do uniwersytetów włącznie, i usunięcie wszelkich przeszkód stawianych dzieciom ubogiej ludności.

W ten sposób Polska Partia Robotnicza nawiązała do chlubnych tradycji SDKPiL, która w swym organie „Czerwony Sztandar” pisała:

Wszystkie biedne dzieci muszą mieć możliwość chodzenia do szkoły, czyli klasa robotnicza musi walczyć o bezpłatną i obowiązkową naukę ogólną i fachową dla wszystkich dzieci obojga płci do lat 16.

O demokratyczny charakter szkoły i oświaty walczyła w okresie międzywojennym Komunistyczna Partia Polski, która w swym programie podkreślała, że:

Klasa robotnicza [...] znosząc monopol dla kapitalistów na środki wytwarzania, znosi także burżuazyjny monopol kształtowania, opanowuje całe szkolnictwo aż do szkoły wyższej¹².

Ta piękna myśl KPP znalazła wyraz w założeniach przyszłej polityki oświatowej PPR; w deklaracji programowej PPR z listopada 1943 roku czytamy m. in.:

Szkoła i organizacja szkolnictwa od szczebli najniższych do najwyższych, oparta na zasadach demokracji, musi być tak postawiona, aby zapewniła możliwość bezpłatnego kształcenia się młodzieży robotniczej i chłopskiej na wszystkich szczeblach nauki. [...]

Ponieważ zasób wiedzy jest dobrem ogólnonarodowym, państwo zabezpiecza niezamożnej a zdolnej młodzieży możliwość studiów w wyższych uczelniach przez wypłacanie dostatecznych stypendiów. Przy rozbudowie szkolnictwa należy uwzględnić szkolnictwo zawodowe.

Świat nauki, literatury i sztuki znaleźć musi wszechstronne poparcie państwa dla swego rozwoju¹³.

Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, w skład którego na równi z przedstawicielami Polskiej Partii Robotniczej weszli reprezentanci różnych ugrupowań demokratycznych, deklarował uroczystie:

przywrócenie wszystkich swobód demokratycznych, równości wszystkich obywateli bez różnicy rasy, wyznania i narodowości, wolności organizacji politycznych, zawodowych, pracy, sumienia.

¹⁰ *Kształtowanie się podstaw programowych PPR*, Warszawa 1958, s. 14.

¹¹ *Ibid.*, s. 93.

¹² *Uchwały i rezolucje KPP*, Warszawa.

¹³ *W X rocznicę powstania PPR. Materiały i dokumenty*, Warszawa 1952, s. 183.

W *Maniście* czytamy:

Jednym z najpilniejszych zadań Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego będzie na terenach oswobodzonych odbudowa szkolnictwa i zapewnienie bezpłatnego nauczania na wszystkich szczeblach. Przymus powszechnego nauczania będzie ściśle przestrzegany. Polska inteligencja zdziesiątkowana przez Niemcy hitlerowskie, a zwłaszcza ludzie nauki i sztuki zostaną otoczeni specjalną opieką. Odbudowa szkół zostanie natychmiast podjęta¹⁴.

ZNISZCZENIA WOJENNE

Co zastaliśmy na ziemi polskiej, obejmując władzę wraz z partiami wchodzącymi do Krajowej Rady Narodowej? — zapytywał Władysław Gomułka na I Zjeździe PPR w grudniu 1945 roku. I odpowiadał: — Zastaliśmy tylko wielki zapał i entuzjazm ludzi pracy, którzy chcieli budować nową Polskę i tworzyć w niej nowe życie¹⁵.

Należało więc pokonać niezmiernie trudne zadanie, jeśli zważymy, że straty materialne spowodowane przez okupanta sięgały 258 432 mln. zł (wg wartości złotego z 1 IX 1939 r.). Z tego 62 024 mln. przypada na zniszczenia kapitału rzeczowego, a 27 776 mln. na zrabowaną produkcję i usługi w okresie okupacji¹⁶.

O rozmiarach strat i zniszczeń spowodowanych wojną na terenie Kielecczyzny świadczą następujące dane: zostało całkowicie zniszczonych 60 000 gospodarstw chłopskich. Powiaty przyczółkowe były zdewastowane w 70%; 300 000 ludzi, co stanowiło ogółem 1/5 mieszkańców województwa, pozostało bez dachu nad głową. W niektórych powiatach, jak np. kozienickim, ze szkół nie pozostało śladu¹⁷.

Jak na tle tych ogólnych strat przedstawia się bilans zniszczeń w szkolnictwie województwa kieleckiego? Z obliczeń dokonanych po wojnie wynika, że zniszczenia spowodowane wojną przedstawiały się następująco¹⁸:

Zniszczenia	%	Szacunek w tysiącach złotych przedwojennych
budynki szkolne	31	66 000
umeblowanie	60	6 000
pracownie	100	15 000
pomoce naukowe	100	47 100
biblioteki	100	150
sprzęt gimnastyczny	100	1 305
internaty	100	60

¹⁴ Ibid, s. 393.

¹⁵ W. Gomułka-„Wiesław” *Ku nowej Polsce*, Warszawa 1945, s. 75.

¹⁶ *Z najnowszych dziejów Polski*, Warszawa 1959, s. 51.

¹⁷ „Rocznik Statystyczny” 1947.

¹⁸ Ibid.

NOWY SYSTEM SZKOLNICTWA W POLSCE LUDOWEJ

Główne kierunki reformy w szkolnictwie zostały zarysowane w czerwcu 1945 roku w Łodzi, na Ogólnopolskim Zjeździe Oświatowym, w którym uczestniczyli najwybitniejsi pedagodzy i nauczyciele-praktycy.

Podstawowe koncepcje ustroju szkolnego w Polsce Ludowej przedstawił ówczesny minister oświaty — Stanisław Skrzeszewski.

Musimy przystosować strukturę szkoły do nowego układu sił społecznych, powstałego wskutek przeprowadzenia reformy rolnej i nieobecności wielkiego kapitału finansowego, do nowych potrzeb gospodarczych (odbudowy kraju i rozbudowy przemysłu), wreszcie — do nowego zasięgu terytorium państwowego... Musimy tak obmyślić reformę szkolną w Polsce, aby oświata przestała być przywilejem bogatych, a stała się udziałem chłopów, robotników i inteligencji pracującej. Musimy sięgnąć do olbrzymich rzesz narodu jako do odbiorców i twórców kultury i w tym celu przebudować szkołę. [...]

W projektowanej reformie nawiązujemy do najpiękniejszych tradycji postępowych naszego narodu... Należy wygrzebać z polskiej historii to wszystko, co było przejawem tendencji upowszechnienia kultury, co było niejednokrotnie przez tendencyjną naukę spychane w zapomnienie. [...]

Entuzjazm, z jakim całe społeczeństwo wzięło udział w otwarciu szkół bezpośrednio po wypędzeniu okupanta, relacjonowany z wszystkich stron kraju i ze szkół wszystkich stopni; zapał, z jakim młodzież bierze się do pracy, jest dowodem niespożytej energii narodowej i pełnego zrozumienia wagi oświaty dla przyszłych losów narodu i ustroju demokratycznego. Ten entuzjazm i zapał nie może ostygnąć. Reforma szkolna powinna być dziełem całego narodu¹⁹.

W wyniku podjętej reformy szkolnej zlikwidowany został podział szkoły podstawowej na 3 stopnie organizacyjne, zniesiono w szkołach klasy dwu- i trzyletnie. Wprowadzono wszędzie zasadę klas jednorocznych oraz jednolite, powszechne, obowiązkowe i bezpłatne nauczanie.

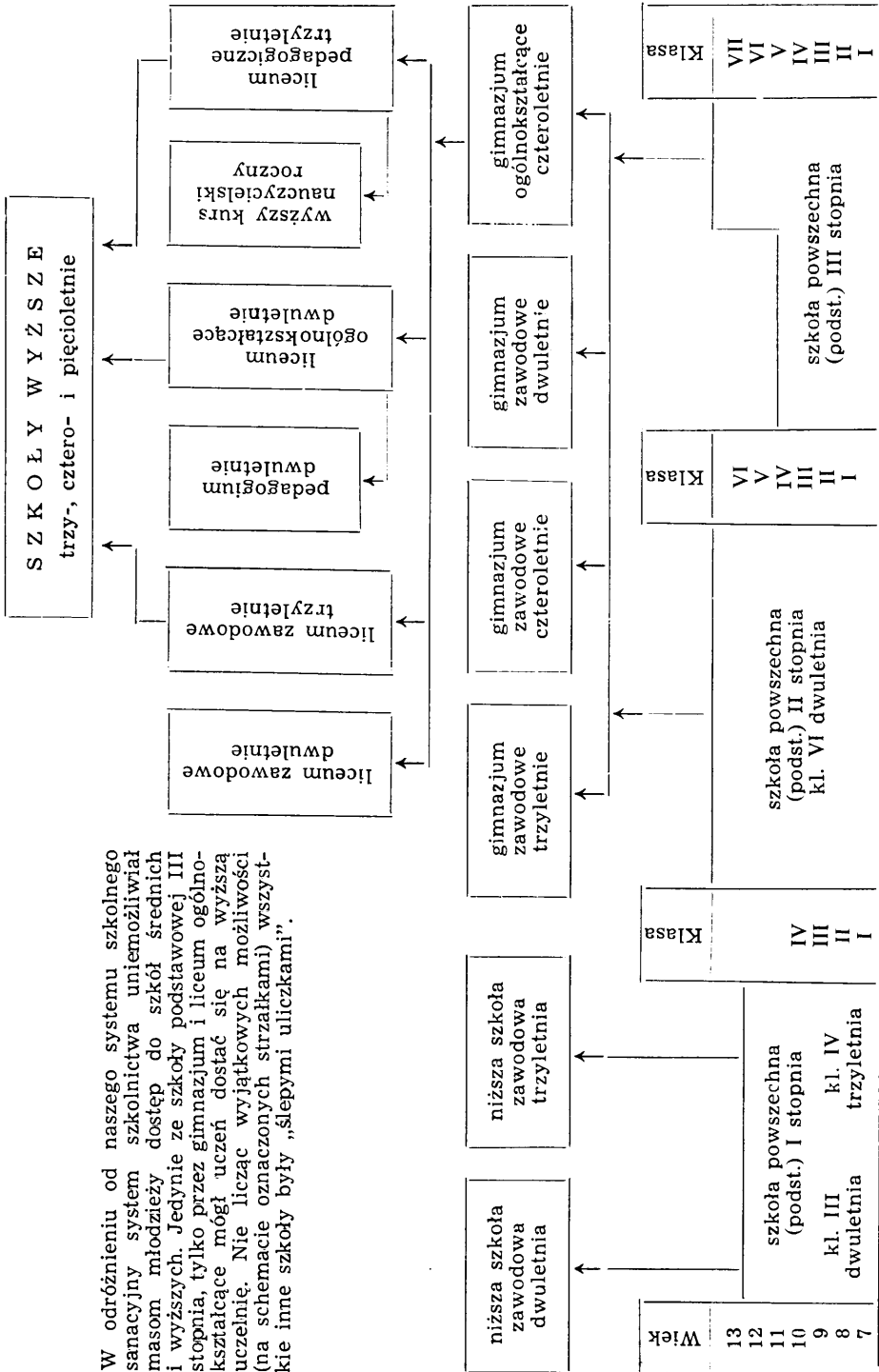
Zmiany, jakie zostały dokonane w strukturze szkolnictwa, przedstawiają tabele na s. 105—106.

Polska Partia Robotnicza przeprowadzając reformę rolną na terenie Kielecczyzny nie zapomniała i o potrzebie zabezpieczenia warunków dla prawidłowego funkcjonowania szkół różnych typów. Pełnomocnicy reformy rolnej, wypełniając historyczną misję oddania chłopom ziemi obszarnej, przekazywali do dyspozycji nauczycieli i młodzieży budynki i pałace byłych obszarników, w których uruchamiano zajęcia lekcyjne. Obiekty takie przekazane zostały między innymi w Chrobrzu w pow. pińczowskim, Krzelowie, w pow. jędrzejewskim, Bałtowie w pow. iłżeckim oraz w powiatach: opatowskim i kozienickim²⁰.

¹⁹ Fragmenty przemówienia St. Skrzeszewskiego cytujemy za Władysławem Ozgą *Dorobek oświaty w Polsce Ludowej*, Warszawa 1954, s. 87—88.

²⁰ Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach, syg. 1/VII/9 (odtąd AKW PZPR).

TABELA 1. SCHEMAT SYSTEMU SZKOLNICTWA W POLSCE W LATACH 1932—1939²¹

W odróżnieniu od naszego systemu szkolnego sanacyjny system szkolnictwa uniemożliwił masom młodzieży dostęp do szkół średnich i wyższych. Jedynie ze szkoły podstawowej III stopnia, tylko przez gimnazjum i liceum ogólnokształcące mogli uczeń dostać się na wyższą uczelnię. Nie licząc wyjątkowych możliwości (na schemacie oznaczonych strzałkami) wszystkie inne szkoły były „ślepyimi uliczkami”.

²¹ Ibid.

ROZWÓJ SZKOLNICTWA PODSTAWOWEGO W KIELECCZYŹNIE

Jak ogromnego wysiłku pod kierownictwem Polskiej Partii Robotniczej dokonało społeczeństwo Kielecczyzny w dziele odbudowy i uruchomienia szkolnictwa, świadczą następujące dane:

TABELA 3
SZKOLNICTWO PODSTAWOWE W OKRĘGU KIELECKIM

Rok	Szkół ogółem	Szkół pełnych	Powszechność nauczania
1944/45	1334	327	76,5%
1945/46	1332	336	86,22%
1946/47	1384	360	89,77%

Z powyższych tabel wynika widoczny wzrost stopnia organizacyjnego szkół pełnych siedmioklasowych i zwiększenie powszechności nauczania, co było związane ze wzrostem kadry nauczycielskiej i poprawą bazy materialnej szkolnictwa podstawowego. Szybko wzrosła liczba uczniów klas siódmych. Jeżeli w roku szkolnym 1945/46 na ogólną liczbę 240 487 uczniów przypadało zaledwie 6083 uczniów klas siódmych, to już w roku szkolnym 1946/47 nastąpił wzrost o 4525 uczniów. Jeśli liczba szkół nieczynnych w roku 1945 wynosiła 230, to już w dniu 1 stycznia 1947 roku zmniejszyła się do 165. Liczba nauczycieli w tym okresie wzrosła z 3882 do 4620²².

Jakkolwiek w omawianym okresie obserwujemy znaczny wzrost kadry pedagogicznej, to jednak w porównaniu do potrzeb była to ilość niewystarczająca. W roku 1946 w szkołach podstawowych brakowało 424 nauczycieli, a w roku 1947 — 302²³. Do tego należy dodać 30% nauczycieli niewykwalifikowanych, przeszkolonych na kilkumiesięcznych kursach pedagogicznych, uprawniających ich do nauczania w szkolnictwie podstawowym. Należy podkreślić, że przytłaczająca większość tych nauczycieli — mimo ogromnych trudności materialnych, braku odpowiedniego przygotowania zawodowego — uzupełniała swe kwalifikacje.

KSZTAŁCENIE KADRY NAUCZYCIELSKIEJ

Wysiłek Komitetu Wojewódzkiego PPR i władz oświatowych w latach 1945—1947 koncentrował się na zagadnieniach podnoszenia kwalifikacji pedagogów i kształceniu nowych kadr nauczycielskich. O dużym rozmachu w tej dziedzinie świadczy tabela nr 4.

²² Ibid.

²³ Ibid.

TABELA 4

KSZTAŁCENIE KADR NAUCZYCIELSKICH²⁴

Rok szkolny	Wyższy Kurs Nauczycielski	Licea pedagogiczne		Kursy przygotowawcze		Wstępne kursy pedagogiczne		Absolwenci	
		szkół	uczniów	kursów	uczniów	szkół	uczniów	liceów pedagogicznych	kursów
1938—1939	—	3	350	—	—	—	—	—	—
1944—1945	—	6	970	—	—	9	133	49	120
1945—1946	—	8	1791	6	166	6	125	148	109
1946—1947	1	10	2399	21	716	13	337	120	350

Z powyższej tabeli widać szybki wzrost ilości zakładów kształcenia nauczycieli i liczby uczniów zdobywających zawód pedagoga. Zważywszy, że w okresie międzywojennym Kuratorium Okręgu Szkolnego obejmowało większy obszar pod względem terytorialnym niż obecnie (włączona była część Zagłębia Dąbrowskiego), liczba dziesięciu zakładów kształcenia nauczycieli w roku szkolnym 1946/47 jest szczególnie wymowna w porównaniu z trzema zakładami w roku 1938/39. U podstaw decyzji władz partyjnych i oświatowych w sprawie tak szybkiego rozwoju kadr nauczycielskich leżały nie tylko wiekopomne założenia Deklaracji Programowej Polskiej Partii Robotniczej i Manifestu PKWN, ale przede wszystkim głęboka troska o umożliwienie dzieciom robotników i chłopów dostępu do wiedzy, podniesienie organizacyjne szkół, objęcie całej młodzieży obowiązkiem powszechnego podstawowego wykształcenia.

WYPOSAŻENIE SZKÓŁ W KSIĘGOZBIORY

Obraz odbudowy i rozwoju szkolnictwa podstawowego na terenie ziemi kieleckiej byłyby niepełny, gdyby nie uwzględnić wyposażenia szkół w pomoce naukowe i biblioteki. W roku 1947 biblioteki w miejskich szkołach powszechnych liczyły 45 666 tomów (na około 53 000 młodzieży), natomiast w szkołach wiejskich — 100 866 tomów (na około 200 000 młodzieży). W ten sposób w okręgu kieleckim zainicjowana przez Związek Nauczycielstwa Polskiego bardzo pożyteczna akcja zbierania książek przez młodzież i nauczycieli spowodowała, że we wszystkich szkołach podstawowych utworzono biblioteki. Jedyne wyposażenie szkół w pomoce naukowe było minimalne.

²⁴ Ibid.

ROZWÓJ SZKOLNICTWA ŚREDNIEGO OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO I ZAWODOWEGO

Szybki proces odbudowy i rozwoju gospodarczego kraju stwarzał ogromne zapotrzebowanie na wykwalifikowane kadry, na młodych fachowców. Kandydaci do uniwersytetów, politechnik, akademii medycznych, wyższych szkół rolniczych itp. rekrutowali się przede wszystkim spośród absolwentów szkół licealnych. Dlatego rozbudowa szkolnictwa średniego ogólnokształcącego została ściśle powiązana z szeroką rozbudową średniego szkolnictwa zawodowego.

Główne założenia polityczne nowego systemu szkolnictwa wszystkich typów to: jednolitość i bezpłatność nauczania.

Zasada jednolitości szkolnictwa realizowana była przede wszystkim dzięki programom nauczania zarówno pod względem zakresu i treści, jak i ideowo-politycznego kierunku obowiązującego we wszystkich szkołach tego samego typu.

W latach 1945—1948 następuje w województwie kieleckim bardzo szybki rozwój średnich szkół ogólnokształcących. Szkoły średnie ogólnokształcące ilościowo wzrosły z 39 w roku szkolnym 1938/39 do 84 w roku 1946/47²⁵. Ponad dwukrotnie zwiększyła się także liczba uczniów tych szkół (z 9545 w roku szkolnym 1938/39 do 21 758 w roku szkolnym 1946/47). Podane tu cyfry nabierają szczególnego znaczenia dla społeczno-kulturalnej i politycznej oraz gospodarczej struktury województwa, jeśli weźmiemy pod uwagę skład socjalny młodzieży pobierającej naukę w gimnazjum ziemi kieleckiej.

W roku szkolnym 1946/47 uczyło się w średnich szkołach ogólnokształcących młodzieży:

chłopskiej	34,4 ⁰ / ₁₀₀
robotniczej	13,2 ⁰ / ₁₀₀
inteligencji	23,4 ⁰ / ₁₀₀
rzemieślniczej	9,3 ⁰ / ₁₀₀
nauczycielskiej	5,4 ⁰ / ₁₀₀
kupieckiej	6,1 ⁰ / ₁₀₀
wolnych zawodów	3,3 ⁰ / ₁₀₀
sierot	0,3 ⁰ / ₁₀₀

A więc młodzież chłopska i robotnicza, która jeszcze w 1938 roku przechodziła ze szkoły podstawowej do gimnazjum tylko wyjątkowo i stanowiła niecałe 5% uczniów szkół średnich — obejmowała w roku szkolnym 1946/47 aż 47,6% ogółu młodzieży uczącej się w województwie kieleckim w średnich szkołach ogólnokształcących. Cyfry te charakteryzują dostatecznie rozmiar dokonanych społeczno-kulturalnych przemian w naszym województwie.

Znamienny jest w powyższej analizie fakt rozmieszczenia szkół średnich ogólnokształcących. Szkoły te powstały nie tylko w większych miastach, lecz także w małych ośrodkach i wsiach, by w ten sposób młodzież robotnicza i chłopska dogodnie mogła korzystać z możliwości kształcenia się.

Zostały także szeroko otwarte podwoje szkół zawodowych. Przedwojenne szkoły zawodowe przygotowywały uczniów głównie do pracy w drobnym prze-

²⁵ Ibid.

myśle, handlu i gospodarstwie domowym. Potrzeby naszej gospodarki narodowej stwarzały konieczność dostosowania tego szkolnictwa do potrzeb nowoczesnego przemysłu, wzmożenia wydajności chłopskich gospodarstw, gęstej sieci handlu oraz budownictwa i transportu. Toteż od pierwszych dni po wyzwoleniu przystąpiono do organizacji szkolnictwa zawodowego i rozszerzania jego zasięgu.

TABELA 5

Rok	Czynnych zespołów	Członków PRW	Ośrodków szkoleniowych
1946	70	700	—
lato 1947	1612	17 255	502
jesień 1947	1300	25 000	brak danych
wiosna 1948	brak danych	26 000	430

Do tego należy dodać uruchomione w latach 1945—1947 technika rolnicze i uniwersytety ludowe działające między innymi w Pawłowicach i Chrobrzu.

W nowych warunkach ustrojowych z gruntu zmieniła się sytuacja młodzieży pobierającej naukę w średnich szkołach ogólnokształcących i zawodowych. Nigdy w przeszłości młodzież nie była otoczona tak daleko idącą opieką. Większość uczniów szkół zawodowych, a także znaczna część ogólnokształcących otrzymała stypendia i mieszkania w internatach. W niektórych typach szkół całej uczącej się młodzieży zagwarantowano bezpłatne wyżywienie, mieszkanie i opiekę lekarską. Tylko w roku 1947 oddano do użytku w Kielecczyźnie 21 internatów.

TABELA 6

ROZWÓJ SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO W LATACH 1945—1948²⁶

Lata	1938/39	1945/46	1946/47	1947/48
Szkoły:				
przemysłowe	13	15	17	19
handlowe i administracyjne	14	22	24	24
spółdzielcze i gospodarcze	5	11	13	21
rzemieślnicze	—	5	6	6
krawieckie	13	21	21	21
kursy różne	—	26	36	brak danych

Ogółem w szkołach zawodowych w roku 1946/47 pobierało naukę 15 525 uczniów, z czego liczba absolwentów wyniosła 1129²⁷.

Bilans wyników uzyskanych w dziedzinie odbudowy szkolnictwa nie byłby pełny, gdyby nie uwzględnić wysiłku powiatowych komitetów PPR i służby rolnej w zakresie szerzenia oświaty rolniczej na wsi kieleckiej.

²⁶ Ibid.²⁷ Ibid.

Wymownym świadectwem dokonanej pod tym względem pracy jest zestawienie, które charakteryzuje rozwój kursów przysposobienia rolniczego i wojskowego²⁸.

ROZWÓJ OŚWIATY DOROSŁYCH

Wielką zdobyczą robotników i chłopów stało się również szkolnictwo dla dorosłych, które rozwija się pomyślnie niezależnie od wszechstronnej rozbudowy i przebudowy wszystkich typów i stopni szkół dla dzieci i młodzieży.

Tysiące robotników i chłopów zatrudnionych w różnych przedsiębiorstwach i organach władzy ludowej — w radach narodowych, urzędach, instytucjach społecznych i gospodarczych — mimo wielkiego zapału i poświęcenia z powodu braku wykształcenia napotykało trudności w wypełnianiu swych obowiązków. Trzeba było szybko wyrównać braki.

Polska Partia Robotnicza kierując się leninowską zasadą, że „naród jest silny świadomością mas”, położyła nacisk na stworzenie w Polsce zorganizowanego systemu kształcenia ludzi dorosłych.

Szkolnictwo to w naszych warunkach było organizowane od podstaw. Pierwsze szkoły dla dorosłych nosiły początkowo nazwę kursów.

Ważnym elementem w rozwoju szkół dla dorosłych stał się okólnik Resortu Oświaty PKWN z dnia 13 grudnia 1944 roku. W okólniku tym czytamy m. in.:

Z kilku tysięcy starszej młodzieży w różnym wieku większość po ukończeniu kursu wejdzie bezpośrednio w życie praktyczne i weźmie udział w życiu obywatelskim, część zaś zechce przejść do wyższych zakładów naukowych. Należy więc zapewnić jej jak najskuteczniejszą opiekę wychowawczą i takie warunki pracy, aby mimo skróconego czasu nauki jej poziom naukowy, zakres przerobionych wiadomości i utrwalenie ich oraz poziom wychowawczy nie był niższy od poziomu młodzieży, która uczy się w szkołach normalnie zorganizowanych.

Nie można więc stosować ani znaczniejszego skrócenia materiału programowego, ani też traktować go pośpiesznie i powierzchownie²⁹.

Były to niezwykle zachęcające wskazania dla młodzieży, która bez odrywania się od warsztatu pracy mogła rozwijać się intelektualnie i podnosić swe kwalifikacje zawodowe.

W roku 1948 we wsiach, miasteczkach i środowiskach robotniczych województwa kieleckiego działało już 5 średnich szkół ogólnokształcących dla pracujących, w których uczyło się 2011 osób, 4 szkoły podstawowe skupiały 1787 słuchaczy, a 240 kursów przygotowywało do egzaminów z zakresu programu szkoły podstawowej 6136 uczestników³⁰.

Bardzo trudnym zadaniem w dziedzinie oświaty dorosłych była walka z analfabetyzmem. Chodziło o to, by setkom tysięcy robotników i chłopów stworzyć dostęp do książki i gazety — nauczyć ich czytać i pisać. Pamiętać przy tym należy, że w niektórych powiatach zjawisko analfabetyzmu występowało masowo. Np. w powiecie kieleckim w roku 1947 było 40% analfabetów.

²⁸ Ibid.

²⁹ „Dziennik Urzędowy Resortu Oświaty” 1944.

³⁰ AKW PZPR, sygn. 1/VII/9.

Z inspiracji instancji PPR akcję walki z analfabetyzmem podjęło nauczycielstwo, organizacje młodzieżowe i związki zawodowe. Do dnia 1 kwietnia 1948 roku zorganizowano 517 kursów początkowego nauczania w 15 ośrodkach. Na kursach tych uczyło się 7500 słuchaczy. Walka z analfabetyzmem stanowi piękną kartę w likwidacji ciemnoty i zacofania — jednego ze źródeł panowania klasowego polskiej burżuazji i obszarnictwa.

OPIEKA NAD DZIECKIEM

Wypada choć w kilku zdaniach powiedzieć o osiągnięciach w dziedzinie opieki nad dzieckiem. Zrywając raz na zawsze z kapitalistycznym filantropijno-charytatywnym systemem opieki nad dzieckiem, zorganizowano zwarty system zakładów wychowawczo-opiekuńczych prowadzonych przez państwo.

Natychmiast po wyzwoleniu ziemi kieleckiej przystąpiono do rozbudowy przedszkoli dostosowanych do potrzeb ludzi pracy, a szczególnie do potrzeb matek pracujących.

Aby zrealizować zadania w tym zakresie, trzeba było przede wszystkim znacznie zwiększyć liczbę wychowawczyń przedszkoli. Jak przedstawiają się podjęte w tym kierunku kroki, ilustruje nam poniższa tabelka ³¹.

TABELA 7
KSZTAŁCENIE WYCHOWAWCZYŃ PRZEDSZKOLI

Rok	Ilość szkół	Ilość uczennic	Kursów szkolących wychowawczynie	Uczennic	Absolwentki	
					seminariów	kursów
1938—39	1	40	—	—	—	—
1944—45	1	16	2	80	9	78
1945—46	1	40	5	169	—	169
1946—47	1	64	10	320	13	320
1947—48	2	95	12	420	27	420

Dane statystyczne przedstawione w tej tabelce wskazują na bardzo szybki wzrost liczby wychowawczyń przedszkoli. W ten sposób zostały stworzone warunki do otwarcia w Kielecczyźnie w 1948 roku — 255 przedszkoli. Rozbudowano również system państwowych domów dziecka, w których znalazły opiekę sieroty, półsieroty i dzieci zaniedbane.

WALKA O OBLICZE IDEOWE SZKOŁY

W toku przeobrażeń społeczno-politycznych, odbudowy życia gospodarczego i utrwalania władzy ludowej toczyła się ostra walka o zmianę oblicza ideowego szkoły. Chodziło o stworzenie takiego modelu pracy wychowawczej szkoły,

³¹ Ibid.

który by ułatwił młodzieży włączenie się w nurt postępu społecznego, sprzyjał kształtowaniu aktywnej postawy w przebudowie stosunków społecznych, postawy tolerancji i poszanowania godności człowieka, postawy przyjaznej współpracy z innymi narodami.

Walka o jednoś wychowania i nauczania w pracy szkół wysunęła się na czołowe miejsce. Problematyce wychowawczej poświęcono tysiące posiedzeń rad pedagogicznych, narad działaczy oświatowych, zjazdów i konferencji. Głośnie echem odbił się Zjazd Nauczycieli i Dyrektorów Szkół Średnich Ogólnokształcących Okręgu Szkolnego Kieleckiego, odbyty w dniach 25—26 listopada 1946 roku w Radomiu. Na zjeździe tym wygłoszono szereg referatów, które podkreślały konieczność wychowania młodzieży w duchu potrzeb i zadań nowej rzeczywistości polskiej.

Jako główne myśli i tezy referatów oraz wystąpień dyskutantów określono:

- zrozumienie historycznych przeobrażeń, które wprowadziły życie narodowe na nową drogę rozwoju i postępu;
- uznanie, że wspomniany postęp dokonać się powinien przede wszystkim przez wychowanie nowego pokolenia;
- wysunięcie na pierwszy plan sprawy Ziemi Odzyskanych jako czołowego zagadnienia państwowego i popularyzacja rozpisanej na ten cel Daniny Narodowej wśród młodzieży i rodziców;
- zadokumentowanie niezłomnej woli utrzymania granicy zachodniej na Odrze i Nysie i uczynienia ze starych ziem piastowskich potężnego bastionu demokratycznej Rzeczypospolitej;
- uświadomienie sobie historycznego znaczenia i realnej wartości sojuszu Polski z narodami słowiańskimi, zwłaszcza przymierza ze Związkiem Radzieckim ³².

Zjazd ponadto wypowiedział się za potrzebą włączenia do procesu wychowawczego rodziców zrzeszonych w komitetach rodzicielskich. W tym celu postulowano reorganizację samych komitetów. Akcją reorganizacji komitetów rodzicielskich zostały objęte szkoły wszystkich typów. Poważną rolę w zabezpieczeniu wpływów partii w komitetach odegrali członkowie PPR. Kampania wyborcza do komitetów rodzicielskich w poważnej mierze wpłynęła na demokratyzację życia szkoły. Na początku 1948 roku zmieniła się całkowicie struktura socjalna komitetów rodzicielskich. W skład komitetów weszli robotnicy, mało- i średniorolni chłopcy oraz postępową inteligencja, wyrugowano natomiast element obcy ideologicznie. Na ogólną ilość 16 577 nowo wybranych członków komitetów rodzicielskich było 7847 członków Polskiej Partii Robotniczej, a wśród 1884 prezesów tych komitetów znajdowało się 1343 członków PPR ³³. W ten sposób zostało zabezpieczone kierownictwo polityczne w komitetach rodzicielskich.

Kampania wyborcza do komitetów rodzicielskich wpłynęła korzystnie na aktywizację zakładów pracy, które objęły patronat nad szkołami. Powstało 155 komitetów opiekuńczych, które wspólnie z komitetami rodzicielskimi stanowiły silne oparcie dla szkół, udzielając im wydatnej pomocy materialnej.

Wyrazem demokratyzacji szkoły było zezwolenie organizacjom młodzieżowym na działalność społeczno-polityczną. U progu 1948 roku w szkołach śred-

³² Ibid.

³³ Ibid.

nich Kielecczyny Związek Walki Młodych liczył 3583 członków³⁴. Natomiast ZMW „Wici” skupiał przede wszystkim młodzież w środowiskach wiejskich. Pomyślnie rozwijała się również działalność organizacji harcerskiej.

Szczególną aktywnością polityczną wyróżniali się członkowie ZWM, którzy podczas referendum w 1946 roku i wyborów do Sejmu Ustawodawczego w 1947 roku wyjaśniali sens przemian polityczno-ustrojowych w Polsce, haseł wysuwanych przez PPR oraz znaczenie procesu demokratyzacji życia w kraju. Jednocześnie młodzież zetwemowska przychodziła z pomocą swym kolegom w opanowaniu programu nauczania, organizując w tym celu zespoły koleżeńskie pomocy. Dzięki temu wdrażano młodzież do czynnego działania w środowisku.

DZIAŁALNOŚĆ PPR WŚRÓD NAUCZYCIELI

Osobnego omówienia wymaga zagadnienie działalności Polskiej Partii Robotniczej wśród nauczycieli Kielecczyny. Podkreślić należy, iż pozyskiwanie nauczycieli na członków PPR w początkowym okresie było dość trudne. Fakt ten tłumaczyć trzeba między innymi niezrozumieniem dążeń i celów głoszonych przez PPR oraz naskissem wrogich ośrodków reakcyjnego podziemia, rządu londyńskiego i legalnej opozycji — prawicy PSL. Niemniej jednak lewica nauczycielska, reprezentująca radykalne poglądy i tradycje walki z władzami sanacyjnymi, od początku wyzwolenia rozpoczęła działalność polityczną zarówno w szeregach PPR, jak i PPS. Wśród wybijających się czynną postawą i politycznym zaangażowaniem się wyróżnić należy takich działaczy PPR w naszym województwie, jak: Stanisław Steczeń — pierwszy po wyzwoleniu kurator okręgu szkolnego, który włożył duży wysiłek w odbudowę i rozwój szkolnictwa w Kielecczynie, Edward Hatys — nauczyciel gimnazjum w Jędrzejowie, Jan Gałol — inspektor szkolny w Busku-Zdroju, Marian Sołtyk — inspektor szkolny w Radomiu, Warchoł — dyrektor szkoły TUR w Radomiu, Stanisław Kormanek — dyrektor gimnazjum we Włoszczowie, Szymon Mitura — nauczyciel z Kielc, Stanisław Żurek — nauczyciel szkoły w Radomiu, Florian Szozda — nauczyciel gimnazjum w Ostrowcu, Jan Gałach — podinspektor szkolny w Sandomierzu, i wielu innych oddanych sprawie partii aktywistów.

Pierwsze koła nauczycielskie PPR powstały w Sandomierzu, Ostrowcu, Busku i Jędrzejowie. Koła te organizowane były przy Komitetach Miejskich i Powiatowych i skupiały od 10 do 25 nauczycieli. W miarę wzrostu wpływów partii wśród społeczeństwa, na skutek konsekwentnej realizacji zadań sformułowanych w dokumentach PPR i *Manifeście Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego*, powiększały się szeregi członków partii wśród wychowawców młodego pokolenia. Dynamikę wzrostu upartyjnięcia wśród nauczycieli najlepiej ilustrują dane cyfrowe za rok 1948.

Jeżeli wśród nauczycieli wiejskich w dniu 1 stycznia 1948 roku PPR liczyła 111 członków, to w miesiącu wrześniu tego roku stan liczebny powiększył się do 214 osób. Stanowi to prawie dwukrotny wzrost nauczycieli-członków PPR w ciągu 9 miesięcy. Ogólnie we wrześniu 1948 roku na stan 5997 nauczycieli wszystkich typów szkół było w partii 433, co stanowiło 7,30%³⁵.

³⁴ *Partia w cyfrach od I do II Zjazdu*, Warszawa 1948, s. 130.

³⁵ *Ibid.*, s. 28—95.

Dzięki wzrostowi szeregów partyjnych wśród nauczycieli naszego województwa w niektórych szkołach powstały pierwsze organizacje partyjne, które skoncentrowały swą pracę wokół problematyki dydaktyczno-wychowawczej.

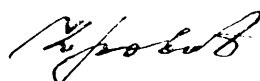
Działalność peperowców w początkowym okresie nie ograniczała się tylko do zajmowania się problematyką szkolną, ale mocno związana była z całokształtem zagadnień życia społeczno-politycznego środowiska. Wielu nauczycieli-peperowców brało udział w przeprowadzeniu reformy rolnej, w zwalczaniu reakcyjnej propagandy, w pracy rad narodowych i Związku Samopomocy Chłopskiej. Wspomniany już wyżej Jan Gągol był pierwszym przewodniczącym Miejskiej Rady Narodowej w Busku-Zdroju w 1945 roku, a Edward Hатыs dzielił wśród chłopów ziemię obszarniczą.

Nauczyciele-peperowcy odegrali wybitną rolę w popularyzacji wiedzy marksistowsko-leninowskiej wśród słuchaczy różnych form szkolenia partyjnego. W latach 1945—1948 w województwie kieleckim na ogólną ilość 3188 terenowych kursów partyjnych³⁶ poważną część wykładowców stanowili nauczyciele.

Również jako prelegenci miejskich i powiatowych komitetów PPR wygłosili w poszczególnych środowiskach tysiące odczytów, prelekcji i pogadanek na aktualne tematy sytuacji międzynarodowej i spraw wewnętrznego rozwoju naszego kraju. Szczególnie podkreślić należy duży wysiłek nauczycieli wiejskich, którzy w trudnym okresie odbudowy państwa polskiego podjęli zadanie podniesienia kultury rolnej i poprawy warunków materialnych chłopów wsi kieleckiej.

Nauczyciele — członkowie Polskiej Partii Robotniczej, byli pierwszymi inicjatorami kształtowania wśród młodzieży racjonalnego myślenia i naukowego światopoglądu. Oni to wskazywali na potrzebę takiego wychowania młodego pokolenia, które rozumiałoby sens ludowego patriotyzmu i proletariackiego internacjonalizmu, które rozumiałoby doniosłość postępu społecznego i rewolucyjnych przeobrażeń świata.

Nauczyciele — członkowie Polskiej Partii Robotniczej — odbywali liczne spotkania, konferencje i dyskusje z nauczycielami — członkami Polskiej Partii Socjalistycznej, wspólnie prowadzili szkolenie polityczne, wyjaśniając w ten sposób historyczną konieczność zjednoczenia polskiego ruchu robotniczego. Dzięki tej wspólnej pracy i oddziaływaniu na ogół nauczycielstwa i młodzieży poszczególne rady pedagogiczne, ogniwa Związku Nauczycielstwa Polskiego i ucząca się młodzież w podejmowanych rezolucjach wyrażały swe poparcie dla tak doniosłej decyzji, jak zjednoczenie obu partii robotniczych i powstanie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

³⁶ Ibid., s. 59.

ИЗ ИСТОРИИ ВОССТАНОВЛЕНИЯ ШКОЛЬНОЙ СИСТЕМЫ В КЕЛЕЦКОЙ ЗЕМЛЕ

В статье рассматривается положение в области народного образования в Келецкой земле во время гитлеровской оккупации, а также в годы становления народной власти. Опираясь на исторические источники, авторы обличают преступную политику верховных властей генерального губернаторства, пытавшихся уничтожить замечательные многовековые достижения польского народа в области культуры. Одновременно говорится о роли Польской рабочей партии в процессе восстановления народного образования на территории Келецкого воеводства в 1944—48 годах. Главное внимание сосредоточено на военных разрушениях и биологическом истреблении учителей и воспитателей.

Много места в статье уделяется системе народного образования, которую надо было приспособить к новой общественной обстановке, возникшей в результате реформ в области общественного и государственного строя. Подготовка педагогических кадров, развитие системы начального, среднего общеобразовательного и профессионального образования, развитие просвещения среди взрослых, охрана младенчества и меры по снабжению школ учебными пособиями — вот основные вопросы, рассматриваемые в настоящей статье. Кроме того, авторы рассматривают процесс формирования основных концепций системы образования в Польской Народной Республике. Материалом послужили здесь избранные документы Коммунистической партии Польши и Идейная декларация Польской рабочей партии от ноября 1943 г.

В заключительной части статьи рассматривается развитие организационной системы и деятельности членов Польской рабочей партии среди учителей Келецкой земли.

FROM THE HISTORY OF ESTABLISHING THE NEW EDUCATION SYSTEM IN THE KIELCE REGION

The article treats of the problems of education in the Kielce region under the Nazi occupation and in the years of forming the people's state in liberated Poland. The authors describe the criminal policy adopted by the principal authorities of the Generalgouvernement, who attempted to purposefully destroy all the magnificent and long-standing cultural achievements of the Polish nation. All statements are supported by the evidence of written documents.

Further on, the article states the role played by the Polish Workers' Party in the process of organizing and re-introducing a regular system of education in the province of Kielce in the years 1944 to 1948. The main efforts concentrated on repairing material damages caused by the war and on replacing the losses in the trained teaching staff. The introduction of the new school system received particularly close attention, since it had to be adapted to the facts of the new social structure brought about by the social and political reforms. Such problems as teacher training, development of primary school system, development of secondary school system (general and technical), adult education, child care, and the action for more school facilities such as laboratories and other teaching aids are all dealt with in the article. Also, an outline of the process in which the basic conceptions of the new school system in People's Poland became established. The authors illustrate that

with selected documents of the Polish Communist Party and the *Ideological Declaration of the Polish Workers' Party*, dated November 1943.

The final part of the article deals with the system of the organization network and with the active work of the members of the Polish Workers' Party among teachers in the Kielce region.